

Dôvodová správa

Predložený návrh na zaradenie Košickej detskej historickej železnice bol spracovaný na základe žiadosti *OZ Detská železnica Košice*, v zmysle príslušného VZN č. 122 o zozname a evidencii pamätihodností mesta Košice. Komisia pamätihodností mesta Košice predmetný návrh odborne posúdila na základe jeho historickej hodnoty, významu a vzťahu ku Košiciam. Košická detská historická železnica (ďalej len KDHŽ) v sebe zahŕňa historickú, spoločenskú, krajinnú, urbanistickú, architektonickú a technickú hodnotu, viažucu sa k histórii mesta. KDHŽ so svojou kultúrnovými a vzdelávacou funkciou je svedkom doby a zároveň živou ukážkou funkčnosti niekdajšej prevádzky úzkorozchodných, parostrojných a aj pionierskych, resp. detských železníc. Charakterom, rozsahom, pôvodom, významom a činnosťou patrí KDHŽ medzi nehnuteľné, hnutel'né i nehmotné pamätihodnosti Košíc. Položky navrhované na zápis do zoznamu pamätihodností v zmysle príslušného VZN č. 122 o zozname a evidencii pamätihodností mesta Košice, § 10, sú rozdelené do príslušných registrov pamätihodností. Niektoré koľajové vozidlá, ktoré už sú evidované ako národné kultúrne pamiatky, sa do zoznamu pamätihodností nenavrhujú.

1) Register nehnuteľných pamätihodností

Trat' KDHŽ

Trat' KDHŽ patrí svojou povahou a významom medzi nehnuteľné pamätihodnosti, kde je dôležité vyzdvihnúť predovšetkým jej trasovanie, staničenie a unikátny, na slovenské pomery veľmi netradičný úzky rozchod 1000 mm. Pri trati, ako nehnuteľnej pamätihodnosti je potrebné mať na zreteli:

- Unikátne trasovanie trate, ktorá vedie malebným Čermel'ským údolím Košického lesoparku.
- Náročné stúpanie v intervale 28 až 30 promile, ktoré z tejto trate robí prakticky horskú trať s náročným výškovým prevýšením.
- Najvzácnejšie z hľadiska histórie je historické koľajivo, koľajnice a výhybky v stanici Čermel', ktoré boli vyrobené v rokoch 1888 až 1930 - tieto koľajnice pochádzajú z viacerých úzkorozchodných tratí Horného Uhorska, Maďarska, Rumunska a Československa.
- Za zmienku stojí aj fakt, že KDHŽ bola postavená síce ako detská, teda pionierska železnica, no zároveň bola už v čase svojho projektovania určená aj na rekreačnú a prímestskú dopravu, čo sa však splnilo iba v prevej časti zámeru. Na území bývalého Československa sa do súčasnosti zachovala ako jediná, hoci ich v tom čase vzniklo, a krátku dobu fungovalo takmer 15, no zachovala sa iba tá v Košiciach. Trať sa do dnešných dní zachovala takmer, až na drobné odchýlky a skrátenie v stanici Čermel' v pôvodnej polohe.
- Budovy pôvodných staníc sa nezachovali, no vybudovanie nových budov v štýle architektúry, ktorá vhodne korešponduje so železničiarskou tradíciou a zároveň architektúrou Čermel'ského údolia, vytvára vhodné podmienky pre estetický zážitok pri splnení funkčných nárokov na prevádzku.

Trat' KDHŽ je navrhnutá na zaradenie do zoznamu pamätihodností mesta Košice v zmysle VZN mesta Košice č. 122 o zozname a evidencii pamätihodností mesta Košice, § 11, písm. a), do príslušného **Registra nehnuteľných pamätihodností**, podskupiny **nehnuteľné veci**.

2) Register hnutel'ných pamätihodností

KDHŽ patrí svojimi unikátnymi historickými koľajovými vozidlami hromadnej prepravy aj medzi hnutel'né pamätihodnosti. V tomto prípade je dôležité zdôrazniť predovšetkým jedinečnosť

týchto koľajových vozidiel, a to nielen na území Košíc, ale celého Slovenska. Okrem vozidiel zapísaných v Ústrednom zozname pamiatok Slovenskej republiky (nie sú súčasťou návrhu na zaradenie do zoznamu pamätihodností), sú na KDHŽ prevádzkované alebo vystavované viaceré unikátne vozidlá. A práve tieto by mali byť nesporne zapísané do zoznamu pamätihodností Košíc.

Súbor úzkorozchodných motorových rušňov TU 29

TU 29. 2002 (TU29 002) „Janka“ z r. 1959

TU 29. 2003 (TU29 003) „Danka“ z r. 1960

TU 29. 2004 (TU29 004) „Vlasta“ z r. 1958

TU 29. 2005 (TU29 005) „Anička“ z r. 1967

Charakteristické dieselové motorové rušne rady TU 29, patria od roku 1961, kedy bola na pionierskej železnici v Košiciach zastavená parná prevádzka, medzi obľúbené vozidlá. Viazu sa k miestnej histórii Košickej pionierskej (neskôr mládežníckej a detskej) železnice a Čermel'ského údolia v Košiciach. Preslávili ich najmä vozidlá s menami Danka (TU 29 2003) a Janka (TU 29 2002), na ktoré si pamätajú celé generácie Košičanov. Od roku 2012, kedy KDHŽ prevádzkuje občianske združenie Detská železnica Košice, postupne pribudli a stali sa rovnako obľúbenými aj rušne Vlasta (TU 29 2004) a Anička (TU 29 2005). Tieto rušne boli vyrobené v rokoch 1958 až 1967.

Parný rušeň Krutwig U 29. 101

U 29. 101 „Krutwig“ z r. 1957

Pôvodne na Košickej pionierskej železnici v rokoch 1955 – 1961 premávali až tri parné rušne, ktorých zachovanie žiaľ nenašlo pochopenie pracovníkov vtedajšieho technického múzea, predstaviteľov ČSD a ani iných organizácií a spolkov, aby unikátne parné lokomotívy rady U 35 a U 36 zachránili. Aj preto sa na dlhých 30 rokov parná prevádzka z Čermel'ského údolia vytratila. Obnovili ju až v roku 1991 sprevádzkovaním a generálnou opravou, dnes už mimoriadne populárnej lokomotívy Katky U 36. 003 z roku 1884. Aby sa tradícia parnej prevádzky v Košiciach ešte viac ukotvila, sprevádzkovali nadšenci v roku 2016 ďalší parný rušeň. Košice tak v tomto momente získali iba druhú parnú lokomotívu v novodobej histórii. Lokomotíva U 29. 101 Krutwig z roku 1957 je posledným sériovo vyrábaným typom úzkorozchodnej parnej lokomotívy vo vtedajšom Československu. A hoci to bola typová rada s najväčším výrobným zastúpením (v ČSR sa vyrobilo až cca 1500 ks), do dnešného dňa sa na celom Slovensku zachoval iba tento jediný rušeň. Je potrebné uviesť, že zo všetkých zachovaných na svete, je práve iba tento jediný exemplár pravidelne prevádzkovaný a funkčný.

Súbor úzkorozchodných osobných, nákladných a hnacích koľajových vozidiel švajčiarskej proveniencie

Osobný vozeň Ca u Xak 9317 z r. 1906

Osobný vozeň Ca u Xak 9318 z r. 1906

Osobný vozeň Ba u 132 z r. 1966

Osobný vozeň Ba u 134 z r. 1966

Nákladný vozeň KP21 z r. 1916

Elektrická lokomotíva Ge 4/4 Nr. 56 z r. 1917

Zvyšovanie záujmu o KDHŽ prinútilo jej prevádzkovateľov zamýšľať sa nad zvýšením prepravnej kapacity rozšírením počtu vozidiel. Vzhľadom na unikátnosť rozchodu a typovej skladby koľajových vozidiel bolo prakticky nemožné na Slovensku alebo v okolitých krajinách získať obdobné vozidlo. Rozbehli sa však rokovania so švajčiarskymi železničiarimi a boli vyhladené, zakúpené a následne upravené štyri vozidlá, ktoré v minulosti brázdili horské trate, ba aj s ozubnicovým pohonom, v Taliansku, Francúzku a Švajčiarsku. Aktuálne sú prevádzkované v Košiciach a nielen svojimi úpravami, ale aj typom patria medzi unikáty, ktoré nie sú zastúpené nikde inde na Slovensku, ba ani v krajinách V4. K tomu treba ešte prirátat historický a nákladný plošinový

vozeň, či elektrickú lokomotívu. Patria sem vozidlá: letné vagóny Ca u Xak 9317 a Ca u Xak 9318 z roku 1906, zatvorené vozne Ba u 132 a Ba u 134 z roku 1966, nákladný vozeň KP21 z roku 1916 a elektrická lokomotíva E-Lok Ge 4/4 Nr. 56 ex OJB / Bauj. z roku 1917.

Súbor úzkorozchodných motorových rušňov TU 29, Parný rušeň Krutwig U 29. 101 a Súbor úzkorozchodných osobných, nákladných a hnacích koľajových vozidiel švajčiarskej proveniencie, sú navrhnuté na zaradenie do zoznamu pamätihodností mesta Košice v zmysle VZN mesta Košice č. 122 o zozname a evidencii pamätihodností mesta Košice, § 12, písm. a), do príslušného **Registra hnutelných pamätihodností**, podskupiny **technické pamiatky – historické vozidlá hromadnej dopravy**.

3) Register nehmotných pamätihodností

Detská obsluha

Parárska tradícia

Atmosféra Čermel'ského údolia

KDHŽ patrí svojim poslaním, určením a povahou jednoznačne aj medzi nehmotné pamätihodnosti. Jej vzdelávacia, formačná stránka, ktorá poskytuje zmysluplné využitie voľného času, je v slovenskom, ale aj stredoeurópskom kontexte unikátna. Už v čase svojho vzniku bola určená deťom a mládeži, nielen na rekreačné využitie, ale predovšetkým ako vzdelávacie „železničné laboratórium“, ktoré zasväcovalo deti a mládež do sveta techniky, logistiky, bezpečnosti a prepravných služieb. Bola akýmsi náborovým a motivačným strediskom mládeže, ktoré stálo pred rozhodnutím výberu budúceho povolania. Aj dnes je detská železnica miestom, kde sa mládež realizuje, podieľa sa na záchrane technickej pamiatky a učí sa rôznym zručnostiam: manuálnym, komunikačným, projektovým a pod. Deti sú vedené k zodpovednosti k práci, k úcte k zachovávaniu kultúrneho a technického dedičstva a k asertívnemu správaniu. Detská železnica je fenoménom nehmotného dedičstva:

- V udržiavaní parárskej tradície a vo vybudovanom systéme odovzdávania skúsenosti a odborných znalostí obsluhy parných strojov.
- V udržiavaní unikátnej detskej obsluhy na železnici.
- V zachovávaní kultúrneho dedičstva.
- V zachovávaní unikátnosti detských železníc, ktoré sa v Európe zachovali iba minimálne (v Poľsku Poznaň, v Maďarsku Budapešť, v Nemecku Drážďany, na Ukrajine: Lvov, Užhorod a i.).
- V zachovávaní jednej z najväčších atrakcií na území mesta Košice.

Detská obsluha, Parárska tradícia a Atmosféra Čermel'ského údolia, sú navrhnuté na zaradenie do zoznamu pamätihodností mesta Košice v zmysle VZN mesta Košice č. 122 o zozname a evidencii pamätihodností mesta Košice, § 13, písm. e), do príslušného **Registra nehmotných pamätihodností**, podskupiny **fenomény nehmotného dedičstva**.

Členovia Komisie pamätihodností mesta Košice sa väčšinou zhodli, že predmetný návrh spĺňa kritériá pre zaradenie do zoznamu pamätihodností mesta Košice a odporúčajú jeho predloženie na schválenie do MZ. Zaradenie návrhu do zoznamu pamätihodností mesta Košice by malo zlepšiť možnosti čerpania finančných prostriedkov na jeho prevádzku a údržbu z grantových schém, dotačných programov a eurofondov.